

ДОКУМЕНТАЛИСТИКА И ИДЕОЛОГИЯ (ИЗ ЕПИСТОЛАРНО-КРИТИЧЕСКИТЕ СЮЖЕТИ ОТ 50-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ ВЕК. ВТОРА ЧАСТ)

Ноеми Стоичкова

*Софийски университет „Св. Климент Охридски“
(България)*

DOCUMENTARY AND IDEOLOGY
(THROUGH THE EPISTOLAR-CRITICAL PLOTS OF THE
1950s. PART TWO)

Noemi Stoichkova

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

Researcher ID (Web of Science): AIC-2389-2022

ORCID ID: 0000-0002-5180-870X

E-mail: stoichkova@slav.uni-sofia.bg

Abstract: This article is a part of a larger study of unpublished and systematically released epistolaries in the September journal during the post-April thaw period (after 1956). They participated in the rehabilitation of writers, who – to one degree or another – had been ideologically sanctioned for their “bourgeois” past, Individualism, Idealism, Symbolism, or because of sharing modern tendencies beyond the “left” and the “proletarian” literary direction. The paper is focused on the manipulative practices and their mechanisms in constructing the socialist reception of Dr. Krastio Krastev, Petko Todorov and Pencho Slaveykov through published Ivan Vazov’s, Ivan Franco’s and Stoyan Mihaylovsky’s letters.

Keywords: epistolaries, the *September* journal, the April thaw period, manipulative mechanisms, socialist reception

Резюме: Настоящият текст е част от по-голямо изследване върху непубликувани до този момент и системно оповестявани епистолари в сп. „Септември“ в периода след Априлското размразяване. Те са част от реабилитацията на писатели – в една или друга степен, – идеологически санкционирани заради „буржоазно“ минало, индивидуализъм, идеализъм, символизъм, заради споделяне на модерни тенденции откъд „лявата“ и „пролетарската“ литературна линия. Докладът конкретно се спира на манипулативните практики и техните механизми в конструирането на социалистическата рецепция на д-р Кръстев, Петко Тодоров и Пенчо Славейков чрез публикувани писма от Ив.Вазов, Ив. Франко и Ст. Михайловски.

Ключови думи: епистоларни текстове, сп. „Септември“, Априлско размразяване, манипулативни механизми, социалистическа рецепция

Темата и тезата се родиха от цялостното преглеждане на сп. „Септември“ от периода 1948 до 1989 г. Изненадващо (поне за мен) се появи една тенденция: две години преди официалното „размразяване“ през 1956 г. започва траен и последователен интерес към епистоларното наследство на ключови писателски фигури от Освобождението до Втората световна война. В периода до края на 80-те години на XX в. около тридесет публикации в списанието обговарят и се занимават с непубликувани писма на Ив. Вазов, К. Величков, Ст. Михайловски, П. Яворов, П. Тодоров, П. Славейков, Б. Пенев, Д. Дебелянов, Хр. Смирненски, Ас. Разцветников, К. Константинов, Ал. Вутимски, Н. Вапцаров. От споменаването на имената ясно личи, че преобладават автори – в една или друга степен, – минали през идеологически санкции като носители на „буржоазното“ минало, на индивидуализма, идеализма, символизма и всички модерни тенденции откъд „лявата“ и „пролетарската“ литературна линия. Имплицитно е открито желание то да се докаже, че „новото“ време не затваря, а отваря нови културни прозорци, гледащи „назад“; че „най-про-

гресивната“ обществена епоха обогатява и разширява знанията за предходниците, открехвайки архиви и съкровени свидетелства. Дори конкретно се вербализира, че класически фигури, „преди“ цензурирани, се представят тогава по-цялостно и обективно.

Всъщност се оказва, че „заговарянето“ на епистоларните документи е твърде удобен начин те идеологически да се изкривят и преведат на езика на господстващата интерпретативна доктрина, но от друга страна, (почти) всички новопубликувани писма през 50-те години влизат в томове със събрани съчинения на своите автори, издадени през следващите десетилетия, но в повечето случаи останали спотаени там, сред мълчаливите фактологии. Така че в последните 15-тина години от социалистическото литературно битие е възможна и демаркационна линия между публикуване и публично обговаряне. (Такъв пример е „Калуна каля“, от която са пуснати 60 страници в бр. 8 на сп. „Септември“ през 1988 г., но се заговаря за нея 25 години по-късно – през 2014 г.). В този смисъл идеологическите санкции и критическите хоризонти са (и не са) в реципрочност. Зависими са както от различните подпериоди в политическата директивност при тоталитарната власт, така и от иманентната обвързаност на дискурсите с доминиращата историческа мисловна парадигмалност.

Изследването като начало има желание да се съсредоточи върху „писмовните“ появи на четворката от кръга „Мисъл“ на страниците на най-представителния сред периодичните издания (а до Априлския пленум и единствен) орган на СБП – сп. „Септември“. Първата част бе представена на Паусиевите четения в Пловдив през месец октомври миналата година. Тя визира само епистоларните п(р)ояви на Яворов, чиито писма първи отварят „рубриката“ и се явяват общо три пъти в десетилетието – 1954, 1957, 1958, участвайки в своеобразното „разтваряне“ на социалистическата му рецепция.

Настоящият текст има за обект непубликувани дотогава писма на Вазов до д-р Кръстев, на Иван Франко до П. Тодоров, на Стоян Михайловски до Пенчо Славейков. В сравнение с Яворовите епистоларни послания, при сега споменатите веднага прави впечатление сменената оптика на представяне – „нашите“ обекти в комуникацията са в ролята на получатели, а не на отправители. Всъщност твърде перфидно се проправя път за манипулативност – чрез погледа за събитийност на другия, чрез чуждия коментар на вече написаното, но публично невидимото. Тази „случайност“ в публикуването на непубликувани епистоларни единици сработва с ръководния подход при обилните коментари, направени след тях. „Откривателят“ критик е авторитетният заради догматичните си позиции Емил Стефанов, който през 1956 г. води рубриката, назована „научна публикация“. Така привидният стремеж към документалното бързо сваля маската си в желанието да се „обясни научно“ и не крие претенцията си, че това се прави за „всестранното историческо разбиране на литературноисторическия процес“ (Септември, 9, 1956: 192), „за развитието на българската литература от тези години“ (Септември, 9, 1956: 194). От една страна, индиректността/вторичността в образа на епистоларния субект се оказва двойна: веднъж – представян през своя синхронен писмоумен събеседник и втори път – през диахронните идеологически конструирани позиции на интерпретатора. В 20-те „неизвестни“ писма на Вазов до д-р Кръстев, публикувани в бр. 9 от 1956 г., център е Докторът като сътрудник на „Денница“, търпящ благотворното влияние на нейния редактор. Бележките също се фиксират върху образа на критика. В писмо от 8.01.1890 г. става ясно, че Патриархът отказва да приеме за печат рецензията на младия Кръстев за „Дядо Славчовата унука“ на Влайков поради „*дитирамбический тон*“ (Септември, 9, 1956: 186). В кореспон-

генция от 4.02. същата година четем обаче извинение на Патриарха, че е цензурирал младия критик, като е извадил от публикувана неговa рецензия „*вътрешната част*“, отнасяща се за Шилеровата пиеса „Коварство и любов“, тъй като ще бъде непонятна за читателите, които рядко познават творбата (Септември, 9, 1956: 187). През тези (и други) факти лайтмотивната оценъчност на Е. Стефанов настоява за два периода в дейността на Кръстев. За първия – *реалистичния*, „силно му е повлиял и Вазов... със своето творчество и с мислите си в писмата“ (Септември, 9, 1956: 192) – твърди Е. Стефанов. Марксистката матрица за разполовяването на автори и припознаването им като частично „наши“ в определено време и по определени фаворизирани критерии е в масиран ход – след творческото разцепване на Яворов идва аналогичният ред и на д-р Кръстев. „Научният“ глас изрично подчертава, че не става дума за реабилитиране на Доктора, а „да се види здравето и положително в него“ от „първия“ му период, „което се замазва и прикрива“ (пак там: 192). Тази процедура е начин и да се неутрализира в известна степен „чуждостта“, невписването в идеологическите схеми в „зората“ на „размразяването“, но и да се демонстрира акцентно промяната – „обективното“ заговаряне за „догматичния естет“, за когото до този момент „съзнателно се е изтъквало на преден план само лошото“ (пак там: 191), включително в „История на България“, издание на БАН, т. II, от същата 1956 г. Тълкувателските бележки на Е. Стефанов показват и патологичните възможности на идеологическата свръхинтерпретация. Цитатът от д-р Кръстевата ранна статия за Вазов „Поем и общество“ е даден коректно:

Един лирически поет, който не дава име на безименните ламтения на своето време, който не отразява неговите надежди и идеали, който не стряска и не вълнува с огне-

но слово апатичните, уплули в умствен мързел и разврат съвременници, който като облича в плът и кръв своите лични чувства, съмнения, мъки и тревоги, не се стреми в тях да нарисува общочовешки идеал – такъв лирически поет е много далеч от своето високо призвание. (пак там: 192)

Интерпретаторското око обаче вижда в него само лирическия поет, който „трябва да бъде пулсът на народния организъм“ (пак там). Погледът е примижал за трансформациите през субективните дилеми и за проектирането на универсални проблеми. Ограниченото, органическо марксистколенинско четене на поета, положен единствено в „*позора на епохата*“ и в „*живота на своите братя*“, отговоря на двуделността в образа на д-р Кръстев и най-важното – работи за едно от основните твърдения в бележките на Е. Стефанов: въпреки че критикът допуска грешки, „няма никакво съмнение, че общо взето стои не само на позициите на реалистическото изкуство, но и активно се бори за такова изкуство“ (Септември, 9, 1956: 192). Така твърде дълго се поддържа позицията за преобладаващото „правилно“ реалистично литературно развитие у нас и от друга страна, „лошите“ отклонения.

И двете споменати писма са включени в Събраните съчинения в 22 тома от 1979-та (Вазов, т. 21, с. 134 – 5, 137 – 8), но в литературноисторическите текстове до края на 80-те години на XX век не са извеждани гражданскоозвучени тези за взаимосътрудничеството на Вазов с д-р Кръстев през 80-те години на XIX в. (преди създаването на сп. „Мисъл“). А в последното десетилетие от Народната република като че ли преобладаващо се залага на „еволюционното“, и в този смисъл на „етапното“/„поколенческо“ литературно развитие. Конфликтността и диахронността са водещи принципи в метакритическия соцхоризонт – една констатация, която е важна не с оглед на евентуални критични

конотации към изследователските текстове от онова време, а като принципен извод за изменчивостта на научните подходи според доминиращата историческа/идеологическа светогледност на всяко общество. Аз лично за първи път срещнах позициите за „синхронна наследственост“ между Вазов и Кръстев в зората на прехода, през започналите да излизат интензивно от 1993 г. до 1999 г. томове „Периодика и литература“ на Литературния институт, чийто обаче последен пети том е застопорен също в края на миналото столетие. Тази позиция на 90-те по-скоро разколебава мита за изконната вражда между „млади“ и „стари“, но едва през новото хилядолетие по-отчетливо се заговаря за сложността на разглежданите фигури, които едновременно са вписани в традиционно-превесното, но и проявяват иновативно отпласкване от него; които са възприемани като естетически новатори, но са и „старомодно“ граждански активни и ангажирани с обществени каузи. И именно в тази линия са най-ярките аргументи и за дифузното, вътрешно каузално литературноисторическо развитие, простило се както със схващания за своята хомогенност, така и с идеята за монолитност на писателските образи, които не са просто „противоречиви“, както се изразява Е. Стефанов, а са разноречиви в себе си като рожби на две едновременно случващи се културни епохи – на национална еманципация и европейска интеграция.

От епистоларната подборка, появила се в сп. „Септември“ през 1956 г., ми се иска да отбележа още две неща. Първото е свързано с подчертаното Вазово „посвещение“ на д-р Кръстев в руската литература. В писмо от 10.01.1889 г. Патриархът пише:

Вашето желание да се ознакомите с руския съвременен живот и мисъл е прекрасно – Русия е един свят съвсем чужд на западния. Напредъкът, който е направил руский

дух е грамаден и нараства паралелно с политическото могъщество на Русия. Чели ли сте Толстой, Достоевски, Тургенева?

От една страна, фактологическото русофилство на Вазов е всеизвестно, а и двете писма до него, публикувани в Съчинения (2007, т. 3) на д-р Кръстев, потвърждават автентичния интерес на младия критик към „руския живот“ и литература (с. 471, 472). От друга страна, в случая русофилството е използвано идеологически експлицитно като единствения „верен“ път за развитието на родната литература, тъй като в коментара на Стефанов е заявено категорично: „Не по-малко значението имат мислите на Вазов за особената сила и роля на великата реалистична руска литература на XIX век“ (Септември, 9, 1956: 192). Посоченият пример е показателен и за още една по-перфидна критическа манипулация в периода на Народната република. Частично истинното се превръща в тотална истина, в Истината с главна буква. Специфичното Вазово отношение към Русия е превърнато в позитивен маркер, слагащ отпечатък дори върху „грешките и пакостите на Кръстев“ (пак там) с неговите *„формалистични разбирания“*. Стожерът, който изправя заблудите, винаги носи името на Големия брат освободител и еталон в един 45-годишен български период от двадесетото столетие.

Второто нещо е свързано с последното писмо, което е публикувано в литературния официоз през 50-те години. В него Вазов съветва д-р Кръстев след „Литературно-научно списание на Казанлъшкото учителско дружество“ да не подхваща издаването на друго: „Стига да се ценим и да пръскаме силите си. Защо да не земете по-дейтелно участие в съществуващите журналы „Сборникът“ [за народни умотворения, наука и книжнина] и „Денница“, които ще ви разгърнат страниците с радост?“ (Септември, 9, 1956: 189, добавка моя – Н. С.)

– това е почти половината от съдържанието на Вазовата кореспонденция с дата 17.03.1890 г., включена в читателско обръщение в зората на „размразяването“. В том 21 от Събраните му съчинения обаче писмото от същия ден е с обем от страница и половина. В отрязаните абзаци фигурират три, които настоятелно питат, молят и очакват „ответ“ от г-р Кръстев по повдигнатия въпрос за евентуалния му отказ от сътрудничество в „Денница“, за общото „сгрупиране, за да съставим една сериозна и внушителна сила“ (Вазов 1979, 21: 145), за издателските намерения на Доктора и неговото отношение към Патриарха. Явно неудобно, разпадащо концептуалността на „научната публикация“, е почти хленчещото поведение на литературния колос към младия му ученик. Защото в пълното си писмо Вазов признава, че оттеглянето на Кръстев от „Денница“ означава тя да остане без критически отдел – „най-важният в подобно чисто литературно списание“ (нак там) – и че няма откъде другаде да изисква материал за него. Към края на епистоларния си текст той повторително призовава за отговор относно Кръстевите бъдещи намерения и дали критикът не му е „сериозно сърдит“, заради което да му отказва съдействие. В този смисъл закономерен е и завършекът: „Повтарям, такова едно нещо ще ме наскърби твърде много“ (нак там). Важността на г-р Кръстев като критически стожер за Патриарха не е приоритетна за интерпретативните аспекти в средата на 50-те години. Затова и две трети от коментираното писмо могат да бъдат отрязани – една процедура, която видяхме приложена и към Яворовите епистолари през същия период. За разлика от тях, тук „по-коректно“, езуитски общо, под черта е дадена бележка, че „поради ограничеността на място се печатат само част от писмата“ (Септември, 9, 1956: 189). Подмяната на единственото с множествено число се оказва същностно променяща

смисъла, който контекстно засяга „цялостта“ на публикацията, а не се отнася за „пълнотата“ на писмото. Спекулативните механизми на подбора се разгръщат защитени и в „наративните“ бележки на Е. Стефанов. Той привидно безпристрастно разказва за „ревностното сътрудничество“ (Септември, 9, 1956: 193) на Кръстев в „Денница“ и изброява пунктуално – с броеве и страници – около 15 негови публикации от двугодишен период там. Финализира обаче с поантата, че редакцията е изразила несъгласие с някои негови оценки за играта на артистите в спектакъла „Иванко“ от В. Друмев и завършва с тълкувателското уточнение, че рецензията е поместена „от желание да се проведе разговор за театралното изкуство у нас“ (Септември, 9, 1956: 194). С дискретност във фалшифицирането на документите, с привидна литературноисторическа добросъвестност към фактите, без идеологическа гудактичност, се извеждат удобни парадигмални постулати: за единство в литературноразвойния процес, провеждано от могъщата реалистична фигура на Вазов; за неговата диалогичност и „бащинска“ загриженост към „младите“; за техните грешки и отклонения; в определена степен, за правото им на съществуване, когато са послушни и следващи „правилната“ посока. Затова и „гребната“ подробност, че в свое писмо до д-р Кръстев Вазов в последния момент се отказва от общото начинание да издават сп. „Мисъл“, замислено като издание, създаващо нов естетически вкус у публиката, може да стане по-широко достояние или рецептивно налично чак през 90-те години на XX век, отново през споменатия вече многотомник „Периодика и литература“.

Критическите стратегии в социалистическото обществено поле се оказват твърде систематични и регулярно осъществявани. От оторизирания по „реабилитация“ на четворката критик през 1956 г. в предходния брой 8 на сп. „Септември“ е включена още

една знакова „научна публикация“ – неизвестно писмо на украинския писател Иван Франко до П. Ю. Тодоров от 20.12.1902 г. Както и до сега, така и тогава, той остава най-силно в публичната периферия. Текстът от половин страница не е преведен на български език – навярно минимум по две причини. Първата – поради популярността на руския език, метафорично казано, изучаван като втори роден. Втората – тъй като писмото само по себе си не е особено интересно както за тогавашната читателска аудитория, така и за настоящото изложение. По-важна е бележката към него, която е почти тройно по-обемна. В страница и половина се дава обстоятелствена информация за чуждия „голям писател патриот“, който „в своите възгледи усвоява разбиранията на Чернишевски и Добролюбов, а по-късно е горещ привърженик на Маркс и Енгелс“ (Септември, 8, 1956: 136). Потенциално, подтекстово това внушава, че приятелството на Петко Тодоров с такъв творец индуктивно прави и него с разбираня, „изградени въз основа на концепциите на материалистическата естетика“ (нак там). Коментарът вербализира директно и подчертано, че този текст е важен като „една неизвестна страница от културната история на сближение между два братски народа“ (Септември, 8, 1956: 137), което пак показва, че в идеологическо-критическите позиции на пишещия патриотизмът и интернационализмът се разтварят взаимно. Критикът вижда полезност в контактите на нашия автор с Ив. Франко и други украински творци (Леся Украинка, Олга Кобилянска, Иван Калина) заради немалкото украински преводи на Петко-Тодорови игилии. Емил Стефанов подчертава „значителните славянски търсения на българския писател“ (нак там), говорейки за дисертационния труд на Тодоров: „За отношението на славяните към българската литература“ и за собствения си принос в обговарянето на последната още през 1940 г.

със статия в сп. „Изкуство и критика“. Така деликатно, ненаатрапливо е илюстрирана и приемствеността на „преди“ и сега, на плавния, безболезнен личен „научен“ преход. Ключът на „научната публикация“ обаче е фактът, с който започва писмото – благодарност, че Тодоров е изпратил на Франко „Български притчи или пословици и характерни думи“ от Петко Славейков, подписани с автограф на сина му Пенчо. Това е безспорен аргумент за социалистическия критик, че да заключи: „Пенчо Славейков може би през П. Ю. Тодоров е търсил приятелство с Франко. Но фактът показва и славянските връзки и приятелства на кръжеца „Мисъл“ (пак там). Показателен е хипотетичният модус в първото изречение, засягащо междуличностни отношения, и замаяната му във второто с категоричност, отнасяща се за ситуираността на „Мисъл“ в славянски, но не и в европейски контекст. По своеобразен евфемистичен начин влиянието на немската идеалистическа естетика е изместено от материалистическата. Ревизионистичната кампания към наследството на „неудобните“ практически е заслон на стария догматизъм; основен враг си остава „буржоазната идеология“. По-скоро е направен опит за „възраждане“ на ранния български модернизъм в тоталитарно обращение.

Що се отнася до акцентираната в „научната“ бележка българско-украинска литературна дружба, в тогавашната политическа географска карта тя попада в голямата българска любовна зависимост от СССР. В този смисъл късното издаване на Събрани съчинения на П. Тодоров¹ равнополага кореспонденцията на нашия писател с Олга Кобилянска, с нейните „модернистични веяния“ (Георгиев, 1981: 629) в периода 1900-1906 г., както и тази с „истинския социалист“² Максим Горки и него-

¹ Том 4, съдържащ негови писма, е от 1981 г.

² Така самият Тодоров го квалифицира в писмо до г-р Кръстев от 1912 г., което е публикувано в сп. „Изкуство и критика“ кн. 2, 1941 г. То е цитирано по Л. Георгиев „П. Ю. Тодоров. Събрани съчинения“,

вата съпруга Мария Ф. Андреева от 1912-13 г. По-важно за нашето изследване обаче е отсъстващата регулярна комуникация между Тодоров и И. Франко, която не е включена от съставителя редактор Любен Георгиев. В разяснителните бележки в края на тома той уточнява, че писмата на Тодоров до украинската писателка са взети от първата им публикация на руски език в украинското списание „Радянське літературознавство“ (бр. 4, 1958 г.) и са сверени с оригиналите, намиращи се в музея на О. Кобилянска в гр. Черновци. Така че най-вероятно епистоларното приятелство между И. Франко и П. Тодоров не е изцяло проучено и публикувано и затова не присъства в тома с писма на Петко Тодоров. Случаят, който разглеждаме, прави изключение от преобладаващата издателска социалистическа практика, при която „откритите“ през 50-60-те години писмовни фрагменти мултипликационно се появяват в следващите десетилетия. Затова пък П.-Тодоровият епистоларен том от 80-те години прави впечатление с прецизната литературноисторическа работа, проявена в 160 страници справочен апарат – една широко фактологическа и добросъвестна дейност, която може да се разгръща във вече „зрелия“ социализъм.

Докато в средата на 50-те години набелязаните идеологически праведни начала работят и при индиректното въвеждане на последния от четворката – Славейков, в бр. 2 от същата „преломна“ година на Априлския пленум е включено непубликувано писмо на Стоян Михайловски до него. Бележките са направени от вече добре познатия ни критик, „специалист“ в тълкуването на разглеждания жанр, с известните ни вече прийоми. Поводът е признанието на „стария“ към Славейков, че младият е „първият лирически поет в новобългар-

1981 г., с. 645 и не е включено в „Д-р К. Кръстев. Съчинения“ трети том, 2007.

ската писменост“ (Септември, 2, 1956: 139) и че безмълвието на пресата, прикриваща името му, няма да продължи, тъй като „гълготрайни несправедливости няма на тоя свят и кога и да е ще завземете мястото, което ви прилича – Българският Ленау“ (нак там). Патосът на коментара обаче е контракоментар върху други две неща. Първо, да се „докаже“, че нито Михайловски, нито Славейков са познавали добре творчеството на Ленау, от чиято целокупност те имат представа само за ранните лирически късове. И второ, може би дори по-същностно за Емил-Стефановия прочит, че схващането за Ленау като поет, невълнуващ се от обществените въпроси, „Пенчо Славейков е приел от реакционните немски буржоазни литературни историци и го е пропагандирал широко у нас главно чрез сп. „Мисъл“ (Септември, 2, 1956: 141). Докато съвременната авторитетна съветска литературна наука, твърди критикът, има съвсем друго схващане за австрийския поет: „скръбните лирико-пейзажни емоции го владяят до началото на 30-те години на 19 в., когато започва да печата стихове с антикапиталистически и АНТИФАШИСТКИ (подчертаването мое – Н. С.) настроения...“ (Септември, 2, 1956: 141). Абсолютната и абсурдна идеологическа правоверност се оказва в състояние да превърти с век историческото развитие, да телепортира творци и събития в различни столетия, да докаже невъзможното...

Поради пълната липса на томове с относително събрани съчинения на Михайловски, а и поради отсъствие на писма от Славейков до него³, не можем да направим повече епистоларно-текстуални или контекстуални коментари за определени социалистически критически сюжети, свързани с техните имена.

Разгледаните епистоларно-критически сюжети по още един начин показват как социалнополитическа-

³ Според т. 8, събрал писмата на Славейков, Събраните съчинения, 1959.

та утопия и езиковите ѝ матрични клишета са в състояние да превърнат дори документалния маргинален дискурс в централен разказ, който унифицира, „подрежда“ в стройна редица разнородни творци, противопоставя ги и ги превръща във врагове помежду им, нетържесствени нито на себе си, нито на литературноисторическите им положености. При това с презентативни „висши научни“ цели – за разширяване на знанието, за диалектичното му възприемане, за изследователска коректност и максимална обхватност. Задачи, които всъщност са тясно идеологически и, както видяхме, стигащи понякога до шизофренност в раздвояването между историческо и настояще, между фактологическо открехване и идеологическо (при)похлупване. Този текст показва как в социалистическата епоха от размразяването до 80-те години на XX в. се „изкопават“ ценни архивни материали, някои от които непрепубликувани и досега, въпреки че повечето стават база за събиране на епистоларното наследство на отделни знакови писателски фигури. Изложението се докосва и до различните литературоведски хоризонти и практики, силно референциални към фазите на социалистическия реализъм, които са едни през 60-те и други в последното десетилетие от режима. И може би най-важното, повече като перспектива на изследването – да покаже, че тези документални корпуси или фрагменти, станали публично достояние през едно редукационистко в смислов план минало, са ключови конструкти на съвременните ни нехомогенни и разноречиви литературно-исторически разкази.

Библиография

Чернокожев 1993-1999: Чернокожев, Вихрен. (ред.) и др. Периодика и литература 1-5. София: БАН, 1993-1999.

Кръстев 2007: Кръстев, К. Съчинения 3. София: Просвета, 2007.

Септември 1956: Септември (2)/1956. 138 – 141; Септември (8)/1956. 136 – 137; Септември (9)/1956. 177 – 193.

Славейков 1959: Славейков, П. Събрани съчинения (8). София: Български писател, 1959.

Тодоров 1981: Тодоров, П. Събрани съчинения (4). София: Български писател, 1981.

Вазов 1979: Вазов, Ив. Събрани съчинения в 22 тома (21). София: Български писател, 1979.

Статията е публикация по проект № 80-10-9/9.04.2019 г. на НИС „Текстове от маргиналията: па-мет и употреба“.